

7. *International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures*, World Customs Organization. Bruxelles, 2008
8. *Kyoto Convention. General Annex. Guidelines. Chapter 6. Customs Control*
9. *Post Clearance Audit. Trade Facilitation. Implementation Guide. Available at: <http://tfig.unece.org/contents/post-clearance-audit.htm> (accessed 18.03.2017)*
10. *Poverty Reduction and Economic Management Network. The World Bank. Washington, DC, 2013.*
11. *Strategic Trade Control Enforcement (STCE). Implementation Guide. World Customs Organization, 2013.*
12. *Ukraine. Second Review under the Extended Fund Facility and Requests for Waivers of Non-Observance of Performance Criteria, Rephasing of Access and Financing Assurances Review – Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. IMF Country Report No. 16/319. IMF, 2016. 151 p.*

References

1. *Mytnyj kodeks Ukrainy. Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2012, №44-45, № 46-47, № 48, st.552.*
2. *Customs blueprints. Pathways to better customs. Directorate General for Taxation and Customs Union. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. 140 c.*
3. *Customs Post Clearance Audit Strategy. Final Report. USAID/Caucasus, 2011.*
4. *EU-Ukraine Association Agreement. Title IV: Trade and Trade-related Matters. 356 p.*
5. *Guidelines for Post-Clearance Audit (PCA). Volume 1. World Customs Organization, 2012.*
6. *ICC Customs Guidelines (revised version June 2012). Prepared by the ICC Commission on Customs and Trade Facilitation. No. 103-6/12.*
7. *International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures*, World Customs Organization. Bruxelles, 2008
8. *Kyoto Convention. General Annex. Guidelines. Chapter 6. Customs Control*
9. *Post Clearance Audit. Trade Facilitation. Implementation Guide. : <http://tfig.unece.org/contents/post-clearance-audit.htm>*
10. *Poverty Reduction and Economic Management Network. The World Bank. Washington, DC, 2013.*
11. *Strategic Trade Control Enforcement (STCE). Implementation Guide. World Customs Organization, 2013.*
12. *Ukraine. Second Review under the Extended Fund Facility and Requests for Waivers of Non-Observance of Performance Criteria, Rephasing of Access and Financing Assurances Review – Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. IMF Country Report No. 16/319. IMF, 2016. 151 p.*

ДАНИ ПРО АВТОРА

Соколовська Олена Василівна, к.е.н., с.н.с., провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем податкового та митного аудиту Науково-дослідного центру проблем оподаткування та фінансового права НДІ фіскальної політики Державної фіскальної служби України
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська обл., Україна, 08201
e-mail: elena.lukyanenko@gmail.com

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Соколовская Елена Васильевна, к.э.н., с.н.с., ведущий научный сотрудник отдела исследования проблем налогового и таможенного аудита Научно-исследовательского центра проблем налогообложения и финансового права НИИ фискальной политики Государственной фискальной службы Украины
ул. Университетская, 31, г. Ирпень, Киевская обл., Украина, 08201
e-mail: elena.lukyanenko@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHOR

Olena Sokolovska, Cand. Sci. (Econ.), Senior Researcher, Leading Researcher, Department of investigation of problems of tax and customs audit, Research Institute of Fiscal Policy, State Fiscal Service of Ukraine
Universytetska str., 31, Irpin, Ukraine, 08201
e-mail: elena.lukyanenko@gmail.com

УДК 368.914

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНИХ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ

Тропіна В.Б.

Предмет дослідження – пенсійні системи зарубіжних країн.

Метою дослідження є виявлення закономірностей у процесі змін сучасних зарубіжних пенсійних моделей.

Методи дослідження. У статті застосовано сукупність наукових методів наукового дослідження, у тому числі аналізу та порівняння – при вивченні зарубіжного досвіду управління пенсійним забезпеченням; теоретичного узагальнення, системний та структурний методи – при визначенні сучасних закономірностей у процесах реформування пенсійних систем.

Результати роботи. На основі аналізу пенсійних моделей, які використовуються західними країнами на сучасному етапі цивілізаційного розвитку визначено загальні тенденції у процесах реформування пенсійних систем, що обумовлені демографічними, економічними та політичними чинниками. Це, зокрема, здійснення індексації пенсій співвідносно з можливостями бюджету країни; планомірне підвищення пенсійного віку з урахуванням параметрів здоров'я сучасних пенсіонерів за результатами відповідних досліджень, а також з урахуванням параметрів зростаючих значень тривалості життя в країні, гнучке визначення періоду дожиття; фінансування гарантованих державою пенсій за рахунок загальних податків; підвищення ролі та участі самого працівника у формуванні майбутньої пенсії, закріплення прав власності на сформовані накопичення за працівником; формування культури пенсійних накопичень як передумова для розвитку добровільних форм накопичення; прив'язка трудового стажу до розміру гарантованих державою виплат та ін. Досліджено досвід країн, які займають провідне місце у рейтингу за індексом стійкості пенсійних систем. Встановлено, що пенсійні моделі, які поєднують державну пенсію (забезпечує мінімально необхідний рівень життя) і сильну накопичувальну складову є найбільш стійкими у протидії факторам ризику у сфері пенсійного забезпечення.

Галузь застосування результатів. Результати цього дослідження можуть бути застосовані у практиці реформування вітчизняної моделі пенсійної системи.

Висновки. Аналіз пенсійних систем зарубіжних країн та тенденцій їх розвитку підтверджує необхідність реформування національних моделей пенсійного забезпечення населення з урахуванням ступеню розвитку економіки, пенсійної системи та стану її інститутів, але загальними закономірностями проведення таких реформ є реструктуризація державного пенсійного забезпечення у напрямі скорочення витрат держави на пенсійну систему (зокрема, виплата мінімального розміру пенсій державою з бюджету за рахунок податкових надходжень); розвиток накопичувальної пенсійної системи і недержавних пенсійних фондів; приватизація, при необхідності, окремих частин пенсійних програм, надання можливості диверсифікованого інвестування існуючих цільових фондів або створення нових; зміна бази для нарахування розміру пенсій, враховуючи тенденцію до зменшення зайнятих у автоматизованому виробництві.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійні системи зарубіжних країн, реформування пенсійної системи, індекс стійкості пенсійних систем.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЗАРУБЕЖНЫХ ПЕНСИОННЫХ СИСТЕМ

Тропина В.Б.

Предмет исследования – пенсионные системы зарубежных стран.

Целью исследования является определение закономерностей в процессе изменений современных зарубежных пенсионных моделей.

Методы исследования. В статье применена совокупность научных методов научного исследования, в том числе анализа и сравнения – при изучении зарубежного опыта управления пенсионным обеспечением; теоретического обобщения, системный и структурный методы – при определении современных закономерностей в процессах реформирования пенсионных систем.

Результаты работы. На основе анализа пенсионных моделей, которые используются западными странами на современном этапе цивилизационного развития определены общие тенденции в процессах реформирования пенсионных систем, обусловленные демографическими, экономическими и политическими факторами. Это, в частности, осуществление индексации пенсий соизмеримо с возможностями бюджета страны; планомерное повышение пенсионного возраста с учетом параметров здоровья современных пенсионеров по результатам соответствующих исследований, а также с учетом параметров растущих значений продолжительности жизни в стране, гибкое определение периода дожития; финансирование гарантированных государством пенсий за счет общих налогов; повышение роли и участия самого работника в формировании будущей пенсии, закрепление прав собственности на сформированные накопления за работником; формирование культуры пенсионных накоплений как предпосылка для развития добровольных форм накопления; привязка трудового стажа к размерам гарантированных государством выплат. Исследован опыт стран, которые занимают ведущее место в рейтинге по индексу устойчивости пенсионных систем. Установлено, что пенсионные модели, которые совмещают государственную пенсию (обеспечивает минимально необходимый уровень жизни) и сильную накопительную составляющую являются наиболее устойчивыми в противодействии факторам риска в сфере пенсионного обеспечения.

Область применения результатов. Результаты этого исследования могут быть применены в практике реформирования отечественной модели пенсионной системы.

Выводы. Анализ пенсионных систем зарубежных стран и тенденций их развития подтверждает необходимость реформирования национальных моделей пенсионного обеспечения с учетом степени развития экономики, пенсионной системы и состояния ее институтов, но общими закономерностями проведения таких реформ является реструктуризация государственного пенсионного обеспечения в направлении сокращения расходов государства на пенсионную систему (в частности, выплата минимального размера пенсий государством из бюджета за счет налоговых

поступлений); развитие накопительной пенсионной системы и негосударственных пенсионных фондов; приватизация, при необходимости, отдельных частей пенсионных программ, предоставление возможности диверсифицированного инвестирования существующих целевых фондов или создания новых; изменение базы для начисления размера пенсий, учитывая тенденцию к уменьшению занятых в автоматизированном производстве.

Ключевые слова: пенсионная система, пенсионные системы зарубежных стран, реформирование пенсионной системы, индекс устойчивости пенсионных систем.

MODERN TRENDS OF FOREIGN PENSION SYSTEMS' DEVELOPMENT

Tropina V.B.

Subject of research – pension systems of foreign countries.

Aim of research is to determine regularities in the process changing of modern foreign pension models.

Methods of research. Author applied set of scientific methods of research, inter alia analysis and comparison – while studying foreign experience of pension provision; theoretical synthesis, systemic and structural methods - while determining contemporary tendencies in the process of reforming pension systems.

Results of research. Grounding on the analysis of the pension models used by western countries at the contemporary stage of civilization development, general tendencies in the processes of reforming of pension systems caused by demographic, economic and political factors are defined. For instance they are: carrying out of the indexation of pensions in correlation with possibilities of country's budget; planned increase of retirement age taking into account parameters of health of pensioners, according to the results of relevant studies, and taking into account increasing figures of lifetime in the country, flexible definition of the period of living out; funding of state-guaranteed pensions in expense of general taxes; increasing of role and participation of the employee in composition of his/her future of pensions, stipulation of ownership rights on the generated savings for the employee; creation of a culture of pension savings as prerequisite for the development of voluntary forms of accumulation; correlation of record of service with the size of state-guaranteed payments. Experience of countries that occupy leading place in the rank of index of sustainability of pension systems is investigated. It is established that pension models combining state pension (which provides minimum essential standard of living) and strong accumulation part are the most resistant to the risk factors in the sphere of pension provision.

Application of results. Results of this study can be applied in the practice of reform of national pension systems.

Conclusions. Analysis of pension systems in foreign countries and trends of their development confirms the necessity of reforming national models of pension provision, taking into account the degree of development of the economy, pension system and the state of its institutions, but general patterns of these reforms are: restructuring of state pension provision in the direction of reducing state expenditures on the pension system (in particular, payment of minimum pensions by the state from the budget in account of tax revenues); development of cumulative pension system and private pension funds; if necessary privatization of separate parts of pension programs, provision of possibility of diversified investment for available trust or create new ones; changing of the base of pensions calculation, taking into account downward trend in employment in automated production.

Keywords: pension system, pension systems of foreign countries, reforming of pension system, pension sustainability index.

Актуальність. Україна все ще знаходиться в пошуках досконалої моделі управління пенсійним забезпеченням громадян. Сьогоднішня її пенсійна модель має свої особливості і її не можна безпосередньо віднести до зразків західних систем. Ми використовуємо комбіновану систему, що поєднує накопичувальний і розподільний елемент, що неодноразово підкреслювалося міжнародними експертами як її переваги.

Україні необхідно розуміти і застосовувати успішний досвід побудови пенсійних систем в західних країнах, пристосовуючи його до своїх особливостей, а також етапу розвитку економіки, суспільства в цілому і пенсійної системи. Водночас у світі у сфері пенсійного забезпечення відбуваються процеси, які притаманні усім країнам, де функціонують системи соціального захисту населення, що суттєво збільшують державні витрати на пенсійні системи. Вони формують певні закономірності, тенденції, які потрібно враховувати при здійсненні змін у системі пенсійного забезпечення.

Ступінь дослідження даної проблеми вченими. Зарубіжний досвід державного управління пенсійним забезпеченням населення є предметом багатьох наукових праць. Зокрема, це роботи вітчизняних вчених: Боголіб Т. [1], Бондарука І. [2], Кириленко О. [3], Лібанової Е. [4], Мірошніченко І. [5], Петрушки О. [6], Ріппи М. [7] та ін, а також праці класиків економічної науки У. Беверіджа, К. Еклунда, Л. Ерхарда, Дж. М. Кейнса, Г. Мюрдаля, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць з цієї проблематики, вона залишається актуальною через постійні зміни, що відбуваються у сфері пенсійного забезпечення внаслідок економічних, політичних та демографічних факторів впливу.

Метою дослідження є виявлення закономірностей у процесі змін сучасних зарубіжних пенсійних моделей.

Завдання дослідження: здійснити аналіз пенсійних моделей, що застосовуються в зарубіжних країнах; дослідити систему пенсійного забезпечення країн з найвищим індексом стійкості пенсійної системи; з'ясувати сучасні загальні тенденції у процесах модернізації пенсійних систем зарубіжних країн для їх урахування при здійсненні подальших реформ вітчизняної моделі пенсійного забезпечення населення.

Методи дослідження. У статті застосовано сукупність наукових методів наукового дослідження, у тому числі аналізу та порівняння – при вивченні зарубіжного досвіду управління пенсійним забезпеченням; теоретичного узагальнення, системний та структурний методи – при визначенні сучасних закономірностей у процесах реформування пенсійних систем.

Результати дослідження. Відомо, що пенсійні моделі, які використовуються західними країнами, традиційно поділяють умовно на два типи: побудовані у відповідності до моделі Беверіджа (англосаксонської) і Бісмарка (континентальної).

Модель Беверіджа в тому чи іншому вигляді використовують Великобританія, США, Канада, Голландія та ін. Вона передбачає гарантоване державою надання мінімального і заздалегідь обумовленого пенсійного забезпечення всього населення. Як правило, має місце спеціальний (соціальний, пенсійний) податок, базова пенсія від держави ніяк не пов'язана з рівнем життя і доходом людини, тому набули поширення додаткові режими пенсійного забезпечення, побудовані за накопичувальним принципом.

У Великобританії мінімальна базова пенсія формується за рахунок внесків роботодавця і самого працівника, ці внески йдуть на виплати поточних зобов'язань держави. Базова пенсія залежить від стажу, її рівень індексується державою у відповідності з інфляцією. Професійна пенсія (формується у фондах роботодавцем) і персональна пенсія (самостійно накопичує працівник) не є обов'язковими в чистому вигляді. Добровільні накопичення досить розвинені, оскільки держава гарантує лише мінімальну пенсію.

У Канаді є три рівня: базова пенсія фінансується із загальних фондів держави, обов'язкова формується за рахунок податку на доходи фізичних осіб та рівних відрахувань за рахунок роботодавця і використовується на поточні пенсійні зобов'язання за розподільчим принципом, третя частина – добровільна (професійні пенсії і приватні накопичення).

У США функціонують як державні, так і приватні пенсійні системи. Американці можуть формувати три пенсії: державну, приватну і колективну за місцем роботи та індивідуальну (особистий пенсійний рахунок). Державна програма охоплює всіх зайнятих в економіці і побудована за розподільчим принципом, забезпечуючи мінімальну пенсію. Накопичувальні системи поділяються на державні (для працюючих у державному секторі економіки) і приватні (додаткові пенсійні системи у приватному секторі економіки за місцем роботи). Програми з визначеними виплатами фінансуються за рахунок відрахувань роботодавців. Підприємці та працівники в рівних частках, як правило, фінансують програми із встановленими внесками. Учасники, що мають персональний рахунок у пенсійному фонді, мають право вибору між різними інвестиційними програмами, які пропонуються керуючими компаніями. Американець може відкрити свій особистий пенсійний рахунок у банку, пайовому фонді, страховій компанії. Щорічні внески на особисті рахунки обмежені лімітом, сплата податків проводиться тільки при знятті з рахунку або його закритті.

У моделі пенсійного забезпечення Японії домінує державне соціальне забезпечення, що фінансується з бюджету. На базові пенсії мають право всі мешканці, незалежно від рівня доходів і роду діяльності. Додатково до базової найменші працівники отримують державні і професійні (фінансуються рівнозначними внесками роботодавців і працівників) пенсії. У разі виходу на пенсію раніше загальнозаставленого віку, громадянин отримує її в обмеженому розмірі. Для тих, хто продовжує працювати – пенсія зростає щороку. Багатьом японцям державної пенсії не вистачає, і їм доводиться працювати після виходу на пенсію, або вести власне господарство.

Ізраїль називають «країною двох пенсій», де має місце дворівнева пенсійна система. При виході на пенсію громадянин отримує державну щомісячну виплату незалежно від стажу роботи. Доповнюють її накопичення, зроблені роботодавцем.

Моделі пенсійної системи, побудовані за аналогією з моделлю Беверіджа, забезпечують мінімальні гарантії від держави, що грають лише роль захисту від бідності. У цих системах досягнення бажаних параметрів пенсійного забезпечення залежить від участі працівників у додаткових програмах, розвиток яких завжди залежить від стійкості економіки країни та рівня соціально-економічної стабільності держави. У той же час, вони не створюють важкого тягаря для держави і не сприяють розвитку утриманства і байдужості в питаннях особистих інвестицій, формуючи активну громадянську позицію майбутніх пенсіонерів і відповідальність за своє власне майбутнє.

Модель Бісмарка, яку використовують Німеччина, Італія, Австрія, Франція, Бельгія, Греція, передбачає фінансування за рахунок внесків працюючих, пропорційно розподіляються між країнами, що мають право на пенсію. Також існують режими додаткового пенсійного забезпечення, але вони не дуже розвинені. Для цієї моделі характерним зрівняльний принцип формування пенсій, соціальне утриманство, зниження інтересу до заощаджень. Як правило, має місце також монопольне становище держави, яке маневрує умовами виплат і розміром пенсій.

У Німеччині пенсійна система заснована на принципі солідарності поколінь, працюючі платять в держфонд, звідки потім й самі отримують пенсію. Половину внеску сплачує роботодавець, під час служби в армії або декретної відпустки внески платить держава. Розмір призначеної пенсії залежить від віку виходу на пенсію, стажу, розміру зарплати, пенсії та інших індивідуальних коефіцієнтів формули розрахунку. На сьогоднішній день державну пенсію доповнює виробнича пенсія від підприємств та особисті пенсійні плани.

У Франції пенсії також в більшості своїй розподільні, внески також розподілені між працівниками і роботодавцем, особи вільних професій внески повністю сплачують самостійно. Існує жорстка прив'язка пенсій до стажу.

У чистому вигляді ці моделі практично не існували. Кожна країна має свої індивідуальні риси пенсійної системи. В цілому, як демонструють вищенаведені приклади, пенсійні системи країн світу поєднують у собі два основних елементи: накопичувальний та розподільчий, кожен з яких має свої плюси і мінуси.

Розподільна система пенсій в більшій мірі забезпечує захищеність людей з низькими доходами, крім того розподільчий механізм спрацьовує досить швидко, так як пенсії виплачуються за рахунок платежів нині працюючих громадян. Розвинені країни зіткнулися з проблемою старіння населення. Тому в тому чи іншому вигляді було введено накопичувальний елемент, який не схильний до впливу демографічних факторів. При цьому накопичувальні пенсійні системи відрізняються більшим ступенем ризику в умовах нестабільної економічної ситуації в країні: для накопичення потрібно більш тривалий строк, протягом якого інфляція знецінює пенсійні заощадження. У той же час у разі розподільної системи інфляція також є негативним фактором, так як індексація стає фінансовим тягарем держави. Мабуть тому системи, побудовані за накопичувальною або розподільною моделі, в чистому вигляді в світі зустрічаються рідко, в основному використовуються комбіновані варіанти, в яких домінуючу роль відіграє одна з моделей. Розподільна система гарантує певний мінімальний рівень життя пенсіонерам, бажаний рівень пенсій досягається за рахунок використання страхових (накопичувальних) механізмів, які у країнах ОЕСР з високим рівнем доходу (Швеція, Швейцарія та ін.) є обов'язковими або наполовину обов'язковими. Варто зазначити, що в більшості розвинених країн сукупний розмір внесків, які сплачуються у пенсійну систему, вище, ніж в Україні, а навантаження на роботодавця нижче.

Для більшості країн, що зіткнулися з демографічними труднощами, очевидною необхідністю виявилось підвищення пенсійного віку, незважаючи на те, що це досить складний політичний процес. Наприклад, в Україні поступове підвищення пенсійного віку для жінок з 55 до 60 років розпочали в 2011 р. Крім того, у цьому ж році виріс пенсійний вік для чоловіків, які претендують на спецпенсії. А в 2015 р. почали збільшувати вік виходу на заслужений відпочинок для жінок, які претендують на пільгові виплати.

Різна і структура вкладень пенсійних коштів у пенсійних системах різних країн. Країни, що розвиваються, віддають перевагу більш консервативним і менш ризиковим інструментам, таких як облігації, в той час як розвинені країни більш активно інвестують в акції та інвестиційні паї.

Ряд країн (наприклад, Нова Зеландія) для зниження навантаження на пенсійну систему виключають з неї високодохідних громадян, пропонуючи їм самостійно подбати про своє доходи після закінчення трудової діяльності. Цей досвід може бути покладений в основу пропозицій щодо реформування пенсійної системи України.

Реформування пенсійної системи характерно не тільки для України. Більшість розвинених у соціально-економічному відношенні держав (США, Франція, Німеччина, Італія, Іспанія та ін.) пішли по шляху поступового реформування пенсійної системи. У жодній країні світу немає ідеальної пенсійної системи, всі відчують ті чи інші труднощі. Однак можливо застосовувати окремі практики, що виявилися успішними в ході їх реалізації в тій чи іншій країні. Так, з вищезазначеного варто звернути увагу на наступні тенденції у практиці зарубіжних країн:

- індексація пенсій повинна здійснюватися співвідносно з можливостями бюджету країни. Вже сьогодні ми зіткнулися з проблемами пенсійної системи, пов'язаними з неспівмірними нарощуванням зобов'язань, не підкріпленими реальними можливостями системи;

- планомірне підвищення пенсійного віку з урахуванням параметрів здоров'я сучасних пенсіонерів за результатами відповідних досліджень, а також з урахуванням параметрів зростаючих значень тривалості життя в країні, гнучке визначення періоду дожиття;

- фінансування гарантованих державою пенсій за рахунок загальних податків.

На мій погляд, з часом ми змушені будемо рухатися в цьому напрямі і поступово йти від страхових внесків. Цьому буде сприяти не тільки демографія, але й автоматизація виробництва, яка об'єктивно зменшує частку оплати праці у структурі виробничих витрат і водночас збільшує прибуток – базу для сплати податків до бюджету. Відомий фізик Стівен Хокінг вважає, що зростаючий рівень автоматизації повністю позбавить роботи людей середнього класу і призведе до серйозних змін. «Автоматизація заводів і фабрик, що відбувається в даний момент, вже призводить до зниження кількості робочих місць і відмови від традиційного виробництва». Згідно зі звітом компанії Citibank і Оксфордського університету, 47% робочих місць в США – в ризику автоматизації. Для Великобританії ця цифра – 35%, для країн Організації економічного співробітництва і розвитку (60% світового ВВП) – 57%, для Китаю – 77% робочих місць [8]. Вже сьогодні пенсійна система України, як і інших країн, непрацездатна без трансфертів з державного бюджету, і, враховуючи тенденції розвитку ситуації, ця залежність буде лише зростати, якщо параметри існуючої системи не будуть переглянуті;

- підвищення тарифів внесків, які сплачуються у пенсійну систему. У більшості країн світу загальний тариф внесків, які сплачуються у систему, вище, ніж у Україні. У той же час в умовах існуючої економічної ситуації, неприпустимо збільшення навантаження на бізнес, тому що тільки запустивши процеси розвитку економіки, ми маємо реальний шанс вийти зі складної ситуації у пенсійній системі. В цьому світлі варто розглядати підвищення тарифів за рахунок участі самих працівників (розподілу страхової навантаження між працівником та роботодавцем), що і демонструє досвід зарубіжних країн, де розвинені практики співвимірної сплати внесків у пенсійну систему працівником і роботодавцем;

- підвищення ролі та участі самого працівника у формуванні майбутньої пенсії, закріплення прав власності на сформовані накопичення за працівником.

Врахування загальних тенденцій у процесах реформування пенсійних систем зарубіжних країн дозволить забезпечити більшу залученість самих працівників у процеси інвестування та прийняття важливих рішень у питаннях формування пенсії, що, в свою чергу, сприятиме формуванню культури пенсійних накопичень і в перспективі зробить можливим створення передумов для розвитку добровільних форм накопичення;

- введення квазідобровільних форм участі працівника і роботодавця у формуванні пенсійних накопичень;
- прив'язка трудового стажу до розміру гарантованих державою виплат.

Крім того, варто розвиватися у напрямі підвищення ефективності інвестування. Сучасні тенденції пов'язані із застосуванням досвіду розвинених країн в частині питань інвестування: розширенням переліку інструментів для інвестування, скороченням частки умовно безризикових інструментів, збільшенням частки дозволених інструментів, які дозволяють використовувати накопичення в якості довгого інвестиційного ресурсу, що сприяє розвитку національної економіки під контролем регулятора, розвитком у напрямі використання принципів відповідального інвестора і фідучіарної відповідальності.

В індексі стійкості пенсійних систем за даними дослідження Allianz Global Investors (Allianz GI) у сфері міжнародних пенсійних систем австралійська посіла перше місце серед 50 країн, що увійшли до цього дослідження [табл. 1]. Україна у цьому рейтингу представлена не була. Але, враховуючи те, що при обчисленні індексу стійкості пенсійної системи враховуються демографічні показники, пенсійна модель і державне фінансування пенсійної системи, можна впевнено говорити про низький рівень стійкості пенсійної моделі в нашій країні та про необхідність її кардинальних змін. У зв'язку з високим рейтингом стійкості пенсійної системи Австралії є сенс більш детально зупинитися на розгляді сучасних тенденцій у її розвитку.

Таблиця 1. Місце окремих країн зв індексом стійкості пенсійних систем, бал

Країна	Місце у рейтингу	Бал
Австралія	1	7,90
Швеція	2	7,72
Нова Зеландія	3	7,67
Норвегія	4	7,65
США	8	7,30
Латвія	9	7,28
Мексика	20	6,59
Німеччина	25	6,39
Туреччина	33	6,04
Франція	38	5,94
Іспанія	40	5,90
ПАР	42	5,83
Китай	45	5,70
Індія	47	5,65
Японія	48	5,54
Бразилія	49	5,43
Таїланд	50	4,95

Джерело: складено за [9].

Австралійська система [10] ґрунтується на поєднанні державної і приватної пенсії. Державна фінансується з бюджету на розподільних принципах, не вимагає стажу роботи і забезпечує мінімальні гарантії захисту від бідності. Виплачується кожному громадянину Австралії, який досяг пенсійного віку. Розмір виплат ранжируваний залежно від умов її отримання, в тому числі, від того, є пенсіонер одинаком або становить сімейну пару. Пенсійні нормативи регулярно переглядаються залежно від зростання цін. До пенсії додаються різні пільги (безкоштовний проїзд, ліки). Розмір державної пенсії залежить від доходів і власності громадянина. При наявності досить високого доходу, або високого розміру вартості власності (або поєднання зазначених параметрів) розмір пенсії зменшується, аж до відмови від виплат. Недержавна пенсія теж вважається доходом.

Таким чином держава знімає з себе відповідальність за пенсійне забезпечення громадян, які в змозі забезпечити себе самостійно, і не обтяжує пенсійну систему зобов'язаннями по відношенню до багатих громадян. Австралія, як і багато інших країн, швидко старіє, і в перспективі скорочення державних пенсій – неминучий наслідок. Тому в країні велике значення надається розвитку діяльності приватних пенсійних фондів, які вже кілька десятиліть працюючі громадяни роблять внески в обов'язковому порядку. У більшості випадків роботодавець зобов'язаний вносити рівнозначну суму. Пенсійні фонди – приватні установи, але їх діяльність досить жорстко регламентується і контролюється. Австралійці мають право вибору пенсійного фонду, але часто залишаються у фондах, які колись встановили постійні зв'язки з їхніми компаніями-роботодавцями (раніше, до внесення змін у законодавство, компанії мали постійні угоди з фондами, які в більшості випадків мали одного вкладника, який одночасно був і власником фонду). Якщо людина нічого не вибрала, накопичення за замовчуванням переводяться до фонду з максимально простим інвестиційним планом.

Пенсійні фонди зобов'язані пропонувати своїм вкладникам на вибір кілька інвестиційних стратегій, що відрізняються ступенем ризику та прибутковістю. Пенсійний фонд, на відміну від інших фінансових організацій, має ряд податкових пільг, що дає йому переваги: австралієць, який бажає накопичити на старість, вибере саме пенсійний фонд.

Таким чином, в Австралії фактично працює три складових: перша виплачується державою за рахунок збору податків, друга – недержавними пенсійними фондами за рахунок відрахувань самих громадян, третя частина – добровільна (майбутній пенсіонер може робити добровільні відрахування). Пенсійний вік у чоловіків і жінок – 65 років, скористатися заощадженнями можна вже у 55. Планується збільшення меж пенсійного віку до 67 років до 2023 року. Кожен австралієць має свій приватний пенсійний план, згідно з яким роботодавець відраховує в недержавні пенсійні фонди внески, що становлять як мінімум 9,5% зарплати працівника (планується збільшення до 12%). Роботодавець звільняється від перерахування внесків, якщо зарплата працівника виявиться менше мінімально встановленої величини, або якщо протягом року працівник вже зібрав встановлену суму. Прибутковість приватних пенсійних фондів в Австралії досить висока за досить невисокої інфляції.

Австралійці продовжують залежати від державних пенсій, розмір накопичень у пенсійних фондах недостатньо великий (позначається вплив раніше діючих ліберальних законів і більш низьких норм відрахування). Отримавши право на отримання грошей з урахуванням віку, громадянин отримує суму (частіше всього у вигляді одноразової виплати) воліє витратити на вирішення нагальних проблем, залишаючись на майбутнє лише з державної мінімальною пенсією. Тим не менш, у майбутньому жителі Австралії зможуть підходити до пенсійного віку з відносно більш значним обсягом накопичень, і на загальносвітовому тлі пенсійна система Австралії виглядає зразком для наслідування.

Як вже зазначалося, ключовим фактором, що визначає рівень стійкості пенсійної системи у дослідженні Allianz GI є рівень навантаження пенсійної системи на держбюджет. Тому дворівнева пенсійна система Австралії, поєднуючи державну пенсію, що забезпечує мінімально необхідний рівень життя, і розвинену систему приватних пенсійних фондів, найменше потребує реформування. Слідом за Австралією йдуть Швеція, Норвегія та Нідерланди. Запорукою стабільної пенсійної системи цих західноєвропейських країн є сильна накопичувальна складова. Істотним фактором тут є відносна стабільність державних фінансів, відсутність якої в Україні складає основну перешкоду для запровадження другого та третього рівнів пенсійної системи.

Проведене у статті дослідження щодо тенденцій у розвитку систем пенсійного забезпечення населення в зарубіжних країнах дозволило дійти висновку, що останнім часом більшість країн зіткнулися із серйозними соціальними проблемами, що загрожують кризою державних фінансів, одним з найгостріших елементів якої є система пенсійного забезпечення населення. Оскільки ні солідарна, ні накопичувальна система не вирішує тиску з боку старіючого населення і фінансові можливості не відповідають вимогам фінансування, весь час зростає потреба для їх забезпечення. Тому закономірною стає необхідність реформування державних пенсійних систем, що передбачає збільшення пенсійного віку, або віку в якому надається право на одержання пенсії, приватизацію окремих частин пенсійних програм, надання можливості диверсифікованого інвестування існуючих цільових фондів, зміну бази для нарахування розміру допомоги (наприклад, збільшення кількості відпрацьованих років, що враховується при нарахуванні допомоги). Одночасно уряди приймають ще ряд заходів і, зокрема, частково згортаються інші соціальні програми (допомога по безробіттю та ін.).

Висновки. Враховуючи економічну, соціальну і демографічну ситуацію в Україні, варто уважно вивчити досвід країн, які зіткнулися з загальносвітовими проблемами у сфері пенсійного забезпечення. Аналіз пенсійних систем зарубіжних країн та тенденцій їх розвитку підтверджує необхідність реформування національних моделей пенсійного забезпечення населення з урахуванням ступеню розвитку економіки, пенсійної системи та стану її інститутів, але загальними закономірностями проведення таких реформ (у тому числі і в Україні) є реструктуризація державного пенсійного забезпечення у напрямі скорочення витрат держави на пенсійну систему (зокрема, виплата мінімального розміру пенсій державою з бюджету за рахунок податкових надходжень); розвиток накопичувальної пенсійної системи (для України – фактичне запровадження) і недержавних пенсійних фондів; приватизація, при необхідності, окремих частин пенсійних програм, надання можливості диверсифікованого інвестування існуючих цільових фондів або створення нових; зміна бази для нарахування розміру пенсій, враховуючи тенденцію до зменшення зайнятих у автоматизованому виробництві.

Список використаних джерел

1. Боголіб Т.М. Фінансування діяльності та пенсійне забезпечення професорсько-викладацького складу ВНЗ США / Т.М. Боголіб // *Економічний вісник університету*. 2009. – Випуск № 14. – С. 150-155.
2. Бондарук І.С. Зарубіжний досвід організації систем пенсійного забезпечення [Електронний ресурс] / І.С. Бондарук. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/2121>.
3. Кириленко О.П. Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів / О.П. Кириленко, Г.І. Козак // *Фінанси України* – 2012. – № 2. – С. 38-49.
4. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е. М. Лібанова // *Демографія та соціальна економіка*. – 2012 – № 1. – С. 5-22.

5. Мірошниченко І.С. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії / І. С. Мірошниченко // Облік і фінанси. – 2012. – № 4 (58) – С. 45-49.
6. Петрушка О.В. Досвід реформування пенсійних систем зарубіжних країн та його використання в Україні / О.В.Петрушка, Ю.В.Баніт // Наука й економіка. – 2015. – № 1 (37). – С. 19-27.
7. Ріппа М.Б. Порівняльна характеристика світових систем пенсійного забезпечення і страхування / М.Б. Ріппа // Світ фінансів. – 2007. – №1(10). – С.35-45.
8. Почему половина Земли потеряет работу через 30 лет и как с этим справиться? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/life/stories/pochemu-polovina-zemli-poteryaet-rabotu-cherez-30-let-i-kak-s-etim-spravitsya-797292.html>.
9. Pension Sustainability Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://projectm-online.com/app/uploads/pension-sustainability-index-2014.pdf>.
10. Австралийская пенсионная система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://australia-world.ru/zakonodatelstvo-avstrali/avstraliiskaja-pensionnaja-sistema.html>.

References

1. Bogolib, T.M. (2009), *Finansuvannia diialnosti ta pensiine zabezpechennia profesorsko-vykladatskogo skladu VNZ SShA [Funding of activity and provision of pensions of the teaching staff of universities in the United States]*, *Ekonomichnyi visnyk universitetu*, vol. 14, pp. 150-155.
2. Bondaruk I.S. (2013), *Zarubizhnyi dosvid organizatsii system pensiinogo zabezpechennia [Foreign experience of organization of pension provision]* : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/2121>.
3. Kyrylenko, O.P., Kozak, G.I. (2012), *Zakhyst pensiinykh zabezpechen u konteksti investytsiinoi diialnosti nederzhavnykh pensiinykh fondiv [Protection of pension savings in the context of investment activity of private pension funds]*, *Finansy Ukrainy*, vol. 2, pp. 38-49.
4. Libanova, E.M. (2012), *Sotsialni pryblemny modernizatsii ukrainskoi ekonomiky [Social problems of modernization of the Ukrainian economy]*, *Demografia ta sotsialna ekonomika*, vol. 1, pp. 5-22.
5. Miroshnychenko, I.S. (2012), *Suchasni problem pensiinogo zabezpechennia: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani realii [Modern problems of pension provision: international experience and domestic realities]*, *Oblik i finansy*, vol. 4(58), pp. 45-49.
6. Petrushka, O.V., Banit, Y.V. (2015), *Dosvid reformuvannia pensiinykh system zarubizhnykh krain ta yogo vykorystannia v Ukraini [Experience of pension systems reforming of foreign countries and its application in Ukraine]*, *Nauka i ekonomika*, vol. 1(37), pp. 19-27.
7. Rippa, M.B. (2007), *Porivnialna kharakterystyka svitovykh system pensiinogo zabezpechennia i strakhuvannia [Comparative characteristic of the world pension and insurance systems]*, *Svit finansiv*, vol. 1(10), pp. 35-45.
8. *Pochemu polovina Zemli poteryaet rabotu cherez 30 let i kak s jetim spravit'sja? [Why half of the Earth will lose their jobs in 30 years and how to overcome this?]* : <http://www.segodnya.ua/life/stories/pochemu-polovina-zemli-poteryaet-rabotu-cherez-30-let-i-kak-s-etim-spravitsya-797292.html>.
9. *Pension Sustainability Index* : <http://projectm-online.com/app/uploads/pension-sustainability-index-2014.pdf>.
10. *Avstralijskaja pensionnaja sistema [Australian pension system]* : <http://australia-world.ru/zakonodatelstvo-avstrali/avstraliiskaja-pensionnaja-sistema.html>.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Тропіна Валентина Борисівна, доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківської справи і страхування,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
e-mail: tropina@ukr.net

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Тропина Валентина Борисовна, доктор экономических наук, профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования,
ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
e-mail: tropina@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHOR

Tropina Valentine, doctor of economic sciences, professor of the Department of Finance, banking and insurance,
SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi SPU after Gryegoriy Skovoroda»
e-mail: tropina@ukr.net